

אחידות, שוויון, דמוקרטיה נורית אלפסי

דרושה מנהיגות תכנונית שמסוגלת להציב חזון ולנווט בתבונה

מצפה נפתוח בירושלים. תכנון חפוז המעיד על היסטריה צילום: אוריה תדמור

אמנם קל יותר להקים מאשר לשכלל את הקיים, אבל האתגר האמיתי של מערכת התכנון הוא לצופף, לשפר, לשפץ ולגוון את היישובים הקיימים

על מינהל התכנון לפתח כלים שיקדמו עדכון והשכלה של נכסים פנים עירוניים, הרחבת התשתיות והגדלת הקישוריות בתוך הערים, פיתוח תחבורה ציבורית ומרחב ציבורי איכותי. יחידות דיור לא עומדות לברזן, והקמת מרחבים חדשים לא צריכה להיות ברירת המחדל של התכנון.

5. מעקפי תכנון ודמוקרטיה
הלהט לאשר תוכניות למגורים והלגיטימי ציה הגוברת של מעקפי התכנון מפקיעים את זכות ההתנגדות לתוכניות לא ראויות – תוך פגיעה אנושה בערכים של דמוקרטיה ופלוורליזם.

אם תהליכי התכנון אינם יעילים דיים, יש ליעל אותם. אם כוח האדם הנחוץ אינו מספק, יש להגדילו. תכנון הוא עניין רציני מדי, והשלכותיו החברתיות, הסביבתיות והכלכליות כבדות מדי כדי שאפשר יהיה למסד לאורך זמן את המנגנונים העוקפים. שמיעת התנגדויות, התייחסות למשאבי הסביבה, שימוש יעיל בתשתיות – כל אלה הם כלי תכנון שנועדו לייצר סביבה בנויה שמתאימה לחברה דמוקרטית ומתקדמת. אל לנו לקבל את עקבי פתם ואת קיצורם בשמם של יעדים קצרי טווח.

הכותבת היא ראש המגמה לתכנון ערים באוניברסיטת בן גוריון, חברת מועצת איגוד המתכננים

חזון ולנווט את הפיתוח המסיבי בתבונה, ללא מסלולים עוקפים וקיצורי דרך.

2. שוויון וצמצום פערים

החברה הישראלית מחולקת למגורים וקבוצות. המרחב מבטא את החלוקה הזאת, והתכנון המרחבי מחזק אותה. מעולם לא הציבה לעצמה מערכת התכנון יעד חברתי של צמצום הפערים וגיוש החברה. היעדים הם תמיד כלכליים, נמדדים במונחים של יעילות, אבל לא בערכים חברתיים.

שכונה חדשה בשולי העיר מושכת אליה צעירים ובעלי יכולת, ומפרידה אותם מתושביים מבוגרים ומאלה שאינם יכולים להרשות לעצמם. קל וחומר לגבי מהלכי פינוי-בינוי שאינם מתאימים את עלויות האחזקה של המבנים החדשים ליכולתם של התושבים, הקמת יישובים אליטיסטיים בנגב, סלילת דרכים מהירות לטובת בעלי הרכב הפרטי ועוד.

דווקא מכחלון אנו מצפים להבין את הקשר בין תכנון לחברה, לעצור את האפליה המובנית ולהציב למערכת התכנון יעד של צדק חברתי, שילוב וסגירת פערים.

3. יחסי מרכז-פריפריה

אל הפריפריה מופנים מגורים צמודי קרקע ויישובים חדשים, כאמצעי למשיכת אוכלוסיה. במקביל, הפריפריה היא כלי קיבול לתשתיות לאומיות שאינן רצויות באזור המרכז. מכחלון אנו מצפים כי יכיר בכך שחולשתה של אוכלוסיית הפריפריה היא ביטוי לחולשת המערכת היישובית. ללא גב עירוני, תעסוקתית ותרבותית, המגורים החדשים ייצרו עוד ועוד אוכלוסיות חלשות. על התכנון בראשותו להיטענות ולקדם מדיניות של פיתוח ערים חזקות ובנות קיימא בפריפריה.

4. אתגר העירוניות

העולם נעשה עירוני יותר ויותר. ערים משוכללות ומגוונות הן תנאי הכרחי לאיכות חיים, לרווחה ולצמיחה כלכלית. בעשורים האחרונים, ישראל פירורה את עצמה לדעת. הוותמ"ל בגרסת כחלון מעצים את המגמה עם תכנון של שכונות חדשות, לכאורה כפתרון למצוקת הדיור ולמעשה כבירית המחדל התכנונית. אמנם קל יותר להקים מאשר לשכלל את הקיים, אבל האתגר האמיתי של מערכת התכנון הוא לצופף, לשפר, לשפץ ולגוון את היישובים הקיימים.

מיד עם מינויו לשר האוצר התעקש משה כחלון לקבל שליטה במינהל התכנון, ששכן אז במשרד הפנים. עד כמה פעל בשנה האחרונה כדי לפרוע את השטר לטובת תכנון חברתי, אחראי, בר קיימא? הנה חמש נקודות מטרידות על תפקודה של מערכת התכנון בראשותו:

1. קול תכנוני אחיד וברור

בניגוד לתדמית, המוזנת בכל ראיון עיתוני נאי ובכל כנס גדל"ן וקומוניקטיים עיתונאיים, מערכת התכנון הממשלתית תחת שרביטו של כחלון מפורקת ומפולגת יותר מאי-פעם. מנגנוני תכנון עוקפים מתנהלים בתוך מינהל התכנון ומחוצה לו. הבולט שבהם הוא הוותמ"ל המורחב, שממנגנון ליצירת דיור בר השגה מבית היוצר של שר האוצר הקודם, יאיר לפיד, נהפך תחת כחלון למסלול עוקף מדיניות המייצר בעיקר תוכניות ליפיים והעשירים.

כמסלול עוקף, הוותמ"ל מחייה תוכניות שמערכת התכנון החליטה לבטל (כמו במקרה של צפון באר שבע), מאשר תוכניות לא בשי לות (כמו הוותמ"ל של גן יבנה) ומפנה פיתוח אל שטחים פתוחים וערכיים (כמו בוותמ"ל של מצפה נפתוח שבירושלים). מינהל התכנון מייצר תכנון שקול ואחראי, ומיד סותר אותו בחיפזון המעיד על היסטריה, בניגוד למצופה מהתכנון הממשלתי.

להתפרקותו המנהיגותית של התכנון יש השלכות נוספות. משרד הבינוי, צה"ל, רשות מקרקעי ישראל (רמ"י), משרד התחבורה, המשרד לתשתיות לאומיות, המשרד להגנת הסביבה – לכולם מדיניות תכנון עצמאית, והיא מתחזקת כשהתכנון הממשלתי נחלש.

רק בנובמבר 2015 הכריז משרד הבינוי והשיכון על תוכנית להקמת חמישה יישובים חדשים בנגב. יוזמה כזאת מנוגדת לחלוטין לתוכנית המתאר העדכנית של מחוז הדרום (שאושרה רק ב-2012) ולעמדת אנשי המקצוע במינהל התכנון, ששואפים לחזק את המערכת היישובית הקיימת. חרף זאת, תכנון היישובים החדשים מתקדם במהירות. מיהו אמר מדיניות תכנון?

תכנון הוא תהליך ממושך שדורש עקביות והתמדה. לפיתוח בהיקף המתבצע בישראל נחוצה מדיניות תכנון ממשלתית מאוחדת, ברורה, אחראית. כמובן, נדרש פלורליזם דינוי ורעיוני, אבל יש צורך במנהיגות תכנונית שרואה מעבר לקצה אפה, שמסוגלת להציב

